

Kitap Tanıtma:

BENJAMİN ARBEL, *Trading nations. Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden 1995, XV-237 sayfa, 2 tablo. Brill's Series in Jewish Studies, cild XIV. A VI 1337.

İtalyan okurların daha önceden tanıdığı araştırmacı, şimdi 8 tane makalesini bir araya getirmiş. Bunların İtalya'da yayımlanmaları doğrudan bu ülke Musevilerini ilgilendirir görünür ise de, devrin güçlü ülkesi Osmanlı Devleti'nin koruması altında olduklarından dolayı, Venedik-Türkiye ilişkilerinde yer edinir. 1492 yılında İspanya'dan zorla çıkarılan Museviler, başta Venedik olmak üzere Akdeniz havzasının zengin şehirlerine yayıldılar, becerikli ve kendisine güvenenler de İstanbul başta olmak üzere Selânik, İzmir, Bursa, Şam, Halep, Beyrut gibi çok canlı ve hareketli ticaret merkezlerinde faaliyet gösterdiler. Araştırmacı konusunu XVI. yüzyıl ile sınırlamıştır. Bu bir rastlantı değildir. Zira Musevilerin en aktif zamanıdır. Osmanlı belgeleri de bu devir üzerinde zengin malzeme içerir, hatta Venedik şehrindeki Türk Belgeleri de konuyla ilgili görülür, fakat Venedik Devlet Arşivi ile hiç bir şehir arşivi boy ölçüşemez. Yeniçağ Tarihi'nin bu faal şehir devleti, Musevilerin faaliyetlerini sıkı kayıtlar içinde sürdürmelerini sağlamakla hem ekonomisini canlı tutup, mali gücünü artırmış, yıkıldıktan sonra da yaratılan mebzûl malzeme sayesinde hala ilgiyi üzerinde toplamaktadır. Araştırmacı ihtisası olan alanlardaki şu makaleleri kaleme almıştır: "Venice and the Jewish merchants of Istanbul" s. 13-28, "Abraham Castro multiplied: Venetian traders and Jewish customs farmers in the Levant, c. 1530-c. 1540", 2. 29-54, "The Jews in Venice and the Ottoman menace 1566-1571" s. 55-76, "Medecine, diplomacy and trade: Solomon Ashkenazi and Venetian-Ottoman relations, c. 1564-1573" s. 77-86, "The Eastern trade, Solomon Ashkenazi and the Readmission of the Jews to Venice in 1573" s. 87-94, "The Pandora Box of Hayim Saruq's bankruptcy" s. 95-144, "Trade, espionage and Inquisition: Hayim Saruq's resurgence" s. 145-168", "Jewish shipowners in the Early Modern Eastern Mediterranean" s. 169-184. İçerik kısmında (s. 195-215,6 tane belgenin matbaa harfli yayını bulunmaktadır. Kullanılan arşiv malzemesi ve eserler de s. 217-230 arasındadır. Bu tip eserler için gerekli olan dizin de ihmal edilmemiştir.

Bu kitabın başlığında muhakkak Osmanlı Devleti'nin de bulunmasını beklerdik. Daha araştırmaların başlıklarına bakıldığı zaman bile, ilginin ne kadar büyük olduğu tespit edilmektedir. Musevilerin İstanbul'daki faaliyetleri ticaret alanı başta gelmekte ve zengin şehirler ile ilişkileri bulunanlar devrin para politikasında da etkili olup her bir bankerlik olayında kendilerini gösterdiler. Bu arada çok iyi dil bildiklerinden dolayı da diplomatik ilişkilerde her an faal görüldüler ve çalışmalarını belirli bir güvence altında yürütmek istedikleri için, harp değil her zaman sulh dönemi yaratılmasını istediler. Müellif bu aktif kişilerden Solomon Aşkinazi'yi ön plana çıkartarak, beceri ve zekâlarının ne gibi etkiler yarattığını ortaya koyar ve elbette en büyük gücü de İbrance yazılı eser ve kaynakları araştırmacılara kazandırmasıdır. İsraili yazarlar memleketlerinin tarihi için büyük ölçüde kendi dillerini kullanır iseler de yine günümüz büyük Avrupa dillerinden vazgeçemezler. Müellif de bunlardan birisidir ve istifade ettiği batılı kaynakların değerlendirilmesinde, sonuçların ancak batılı dillerde yazılı olması ve bu arada İtalyancanın bile yeterli olmayacağını düşünüp (bu kitap için hazırladığı giriş kısmında belirttiği gibi) İngilizce gibi yaygın bir dilde bu kitabı hazırlamış, yayınevi de kendi yayın ilkesine göre ilim adına sunmuştur. Beceresi ortaya konulan Musevi girişimciler arasında Abraham Castro adlı yatırımcının da özel bir yeri vardır. Ortadoğu limanlarında yapılan ticarete dair önemli makamlara geçip her tüccar ve gemiyi vergiye bağlayan bu kişinin aldığı yeni vergilerden kurtulmak bile siyasi bir so-

run yaratmış ve 1540 tarihli ahidnameye özel bir madde konularak (metinde geçen imlası ile İbrahim Keştüri) kanunlar ve ahidnameler dışı vergi almaması istenmişti. Beni de seneler önce meşgul eden bu zatın şimdi müstakil bir makale içinde incelenmesi, detay görülen bazı konuların ticaret tarihinde ne kadar büyük bir yeri edindiğini göstermektedir. Müellif kendi ülkesinin de araştırmacılarının eserlerini ve en büyük kaynak olarak Venedik belgelerini bize kazandırmakla üstüne düşeni fazlası ile yerine getirmektedir. Musevilerin tababet alanındaki becerileri ve bunu bir siyasi etkinlik olarak kullanmaları da daha önceleri çalışılmış bir konu idi ve Fâtih Sultan Mehmed'in özel tabibi Maestro Yakobo ile başlayan geleneğin XVI. yüzyılda nasıl devam ettirildiği bu eserde belli edilmiştir. Fakat bizi en fazla ilgilendiren elbette, ticaret ve para konularında musevilerin daha başka Avrupa ve bu arada İtalya yarımadasındaki zengin şehirlerde gösterdikleri becerilerdir. Bir tek Venedik şehri ile yetinmeyip Floransa, Ankona, Ferrara şehirlerinde de Doğu-batu arasındaki ticareti canlı tutan kişileri görmekteyiz. En önemli belge de muhakkak Hayim Saruk adlı kişinin özel arşivinden ve ayrıca resmiyete intikal eden faaliyetlerinin incelendiği satırlardaki kayıtlardır. Çağımızın geniş çaplı ticaret ağını hatırlatan bu girişimler, Rönesans insanının ufkunu bir tek kültür ile değil fakat becerisi ile de sonunda genişlettiğini belirtir. Bu ülke kişilerinin metni yanında Türk ve Osmanlı tabası kişilerin de katkılarının ihmal edilmediğini görmekteyiz. Ticaret bir tek gayrimüslimlerin eline teslim edilmemiş, bu faal ve yarımcı kişilerin de belgelere akşeden kayıtları küçük kalmakla beraber biraraya getirilmelerinden sonra anlamlı bilgiler de ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar başka büyük devlet memurlarının kendi yönetimlerindeki toprakların mallarını satmak için dış ticareti teşvik ve koruyan bir tutum içinde görüldükleri belli olur ise de, müellifin ihmal etmediği Venedik Devlet Arşivi'nde hiç umulmadık belgeler Türklerin de ticaret yapıklarını ispat eder ve araştırmacı Fondaco dei Turchi adı altında Türklere tahsis edilen binanın varlığını ve buradaki Türk tüccarları da kısaca kayıt eder. Özellikle 1570 yılındaki Kıbrıs adası bunalımı esnasında Venedik şehrinde tevkif edilen Türk tüccarların varlığı da belirli bir birikimin uzantısıdır ve Venedik Cumhuriyeti Senatosu da yerinde bir karar sonucu Türklere özel bir mahal tahsis etmişti. Müellif daha fazlasını işleyecek değildi. Kendi tarihini ilgilendiren kişilerin methini yapmak ve belirli kaynakları değerlendirmek için burada topladığı araştırmalarını daha önceleri kaleme almıştı.

Böyle çok yararlı bir eseri kazandırmakla, müellif hem kendi ülkesindeki belirli geleneğin bir uzantısını yaratmış, bu arada Şark kaynaklarındaki samimi sıcaklığı hisseden nadir araştırmacılarından birisi olduğunu da belirtmektedir. Her bir Yeniçağ tarihi araştırmacısı bu kitabın satırlarında kendisi için yararlı kaynak bulacaktır, hiç bir işine yaramasa bile bibliyografyasına göz atmak sonucunda ticaret tarihi kadar sosyal ve kültür alanlarında hatta diplomasi alanında daha ne kadar çok araştırılacak konu bulunduğunu not edecekler.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU